

Список використаної літератури

1. Адаменко А. С. Творча технічна діяльність дітей і підлітків / А. С. Адаменко. – М. : 2003. – С. 38–40.
2. Атутов П. Р. Політехнічний принцип в навчанні школярів / П. Р. Атутов. – К. : Радянська школа, 1982 – 175 с.
3. Кітова О. Поєднання навчання з трудовою політехнічною школою / О. Кітова // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2009. – №7-8. – С. 36–39.

Тамара Чернокал

РОЗВИТОК ПОЛІТЕХНІЗМУ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Розвиток освіти України – це одне із головних завдань школи, яке формує творчу, самостійну й активну особистість, яка здатна до повноцінної життєдіяльності в суспільстві, що характеризується соціально-економічними та культурно-технологічними перетвореннями. У зв'язку з цим на особливу увагу заслуговує ідея політехнізму, її реалізація в історії вітчизняної школи. Ідею політехнізму, яка свого часу була сформульована в період оновлення механізмів соціально-економічної розбудови суспільства, відносимо до вічних соціально-педагогічних надбань. У 1931 р. політехнізацію шкіл умотивовано, задокументовано і проголошено пріоритетним напрямом державної освітньої політики, реформування системи шкільної освіти передбачало перетворення загальноосвітніх шкіл у трудові політехнічні. Політехнізм став провідним принципом дидактики, а політехнічна підготовка – самостійним компонентом змісту шкільної освіти. Ідея політехнізму виступає джерелом розвитку шкільної освіти щодо задоволення потреб сучасного виробництва в тісному зв'язку з вихованням людини.

Розвиток політехнізму в освіті привертає особливу увагу:

- в сучасних умовах він виступає вирішальним чинником гармонійного поєднання особистого та соціального при підготовці молодого покоління до життя;
- є характерним засвоєння особистістю загальних основ виробництва, економіки, досягнень науки і техніки та їх практичне застосування;
- формує сферу суспільних відносин школярів, сприяє професійному самовизначенню, усвідомленому використанню засобів діяльності;
- дозволяє кожному учневі обрати своє місце в суспільстві відповідно до прагнень, здібностей і можливостей, що забезпечує свідоме засвоєння знань та всебічний розвиток особистості.

Витоки ідеї політехнізму знаходять у творчості Дж. Уінстенлі, Я. А. Коменського, Дж. Беллєра, А. Лавуазьє, Й. Песталоцці, Р. Оуєна, Ш. Фур'є, П. Наторпа. Феномен трудової діяльності розглядався ними як основне джерело матеріального й духовного багатства країни, головний критерій соціального престижу людини, її обов'язок і фундамент особистісного розвитку. Правильно організоване трудове виховання, безпосередня участь дітей у виробничій праці сприймалися вченими в якості дієвого фактору громадянського виховання, морального та інтелектуального формування особистості, її фізичного розвитку. Упродовж XVII-XIX ст. обґрунтовувалися положення педагогічної доцільності формування загальнотрудових умінь інтелектуального характеру, розвитку творчих здібностей у ході трудової діяльності, необхідності організації не лише індивідуальної, але й колективної трудової діяльності учнів, важливості забезпечення суспільної мотивації трудової практики дітей.

Вирішальне значення для становлення ідеї політехнізму мало розкриття навчальної, виховної та розвивальної функцій трудової діяльності. По-перше, учені наголошували, що освітні функціональні можливості реалізуються у змісті виробничої діяльності, знаряддях, предметах та результатах праці, адже вони є багатим джерелом знань про оточуючу дійсність. По-друге, мислителі переконували, що, включаючись у трудовий процес, дитина докорінно змінює своє уявлення про себе та навколишній

світ, у неї формуються моральні й естетичні почуття. У зв'язку з цим трудова діяльність дітей повинна мати свою змістову й організаційну специфіку, яка зумовлюється загальною виховною метою, гармонійний розвиток особистості. По-третє, педагоги стверджували, що праця відіграє велике значення в розвитку дитячих здібностей, якщо вона має педагогічно доцільне забезпечення, зокрема в ігровій діяльності (дошкільний вік), у процесі навчання (шкільний вік), у ході професійно-трудової підготовки (юнацький вік). Науковці доводили, що, перетворюючи предмети праці, створюючи суспільно корисні об'єкти, людина вдосконалює сама себе. Тому, підсумовували вони, для більш повної реалізації розвиваючих можливостей праці трудова діяльність дітей повинна поєднуватися з навчанням і вихованням.

Дослідники виділяють такі послідовні етапи процесу реалізації ідеї політехнізму в шкільній освіті України.

I етап (1901–1918 рр.) – пошуково-емпіричний. Даний етап характеризується ліквідацією політехнічної неграмотності населення, реформуванням школи на основі зв'язку навчання з життям. Серед негативних тенденцій цього часу виокремлюють: залежність розвитку трудової підготовки школярів від місцевих органів освіти й громадськості, а також домінування найпростіших видів учнівської праці.

II етап (1919–1933 рр.) – експериментально-новаторський. Цей етап відзначався активними пошуками інноваційних шляхів політехнізації шкіл у зв'язку з введенням обов'язкової початкової освіти, підготовкою молоді до майбутньої трудової діяльності у промисловості або сільському господарстві. Здійснювалася розбудова мережі фабрично-заводських семирічок і шкіл колгоспної молоді, що було зумовлено потребами індустріалізації міських та агрономізації сільських загальноосвітніх навчальних закладів. У практиці спостерігався розвиток таких негативних тенденцій, як підпорядкування чітким ідеологічним установкам відповідно до цінностей радянського устрою, підкорення навчально-виховного процесу вимогам виробництва, гіперболізація значення праці в навчально-виховній діяльності шкіл.

III етап (1934–1957 рр.) – теоретико-аналітичний. Означений етап характеризувався поглибленням політехнічної підготовки учнів у період впровадження загального семирічного навчання. Увага зосереджувалася на здобутті учнями теоретичних знань про основні принципи виробництва в ході вивчення загальноосвітніх дисциплін. Такий підхід забезпечував наукову фундаменталізацію ідеї політехнізму в змісті шкільної освіти. Відміна трудового навчання (1937 р.) негативно позначилася на готовності учнів до практичної трудової діяльності. У практиці шкіл цей недолік компенсувався залученням школярів до технічно-дослідницької позакласної і позашкільної діяльності.

IV етап (1958–1983 рр.) – професійно-виробничий. Цей етап визначався як етап конкретногалузевого й практичного спрямування політехнізму в добу переходу до обов'язкової середньої освіти. Реалізація ідеї політехнізму в шкільній освіті на цьому етапі здійснювалася на основі інтеграції загальної політехнічної і початкової професійної освіти шляхом виробничого навчання, а згодом, у другій половині 70-х рр. XX ст., супроводжувалася розгортанням поглибленої трудової (допрофесійної) підготовки старшокласників на базі міжшкільних навчально-виробничих комбінатів.

V етап (1984–1999 рр.) – економічно-реформаційний. Цей етап пов'язаний із модифікацією ідеї політехнізму на тлі модернізації загальної середньої освіти на засадах ринкової моделі, зміщенням акцентів на навчальну працю школярів. В означений період у практиці загальноосвітніх навчальних закладів були зафіксовані певні успіхи, які дають підстави визначити в другій половині 80-х рр. XX ст. поглиблену стадію реалізації ідеї політехнізму.

Загальноосвітні навчальні заклади поступово втрачають зв'язок із виробництвом, а згодом і ознаки трудових політехнічних шкіл, що спричинило деформацію і значно послабило ідею політехнізму в змісті освіти, зумовило подальшу організацію процесу її реалізації в педагогічній теорії й шкільній практиці.

З огляду на це особливої уваги набуває визначення нових пріоритетів у підготовці висококваліфікованих професійних кадрів, інженерно-технічних та економіко-управлінських фахівців. Зміст і організація повинні орієнтуватися не лише на адаптацію

особистості до виробничих умов, а й на формування в неї широкої трудової культури на ґрунті цілісної системи наукових знань про сучасне виробництво й інноваційні промислові технології.

Список використаної літератури

1. *Огородніков І. Т.* Педагогіка: [підручник для вчительських інститутів] / І. Т. Огородніков, П. М. Шимбір'єв. – К.: Рад. шк., 1950. – 407 с.
2. *Песталоцци І. Г.* О народном образовании и индустрии / И. Г. Песталоцци. – Избранные педагогические сочинения : в 2 т. / [под ред. В. А. Ротенберг, В. М. Кларина]. – М.: Педагогика, 1981 – .– Т.1. – 1981. – С. 295–321.
3. *Семеновська Л. А.* Ідея політехнізму в шкільній освіті України (XX століття): монографія / Л. А. Семеновська. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – 344 с.
4. *Семеновська Л. А.* Процес реалізації ідей політехнізму у шкільній освіті України XX століття / Л. А. Семеновська: Педагогічні науки: зб. наук. праць. – Полтава 2013. – №1 (57). – С. 28–36.
5. *Сидоренко В.* Політехнічна освіта: сучасне бачення проблеми / В. Сидоренко, О. Калігасва // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2005. – № 2. – С. 4–7.

Микола Маковський

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЇ ПОЛІТЕХНІЗМУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ УЧЕНИХ (60-80 РР. XX СТ.)

Створення життєздатної системи безперервного навчання й виховання з метою досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливості постійного духовного самовдосконалення кожної особистості, формування інтелектуального й культурного потенціалу як найвищої цінності нації зумовлює необхідність науково-теоретичного обґрунтування інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу, поєднання теоретичних пошуків із ретроспективним аналізом розвитку світової та вітчизняної педагогічної думки. Звернення до творчої спадщини педагогів минулого є закономірним явищем. Воно викликано впливом таких сучасних тенденцій: по-перше, прагнення науковців віднайти у досвіді попередників витоки наукових ідей сучасності; по-друге, потреба переглянути й здійснити об'єктивну оцінку в світлі досягнень сучасної науки концепцій і положень, що раніше не розглядалися або висвітлювалися з позицій певних стереотипів.

У цьому контексті значної актуальності набуває ідея політехнізму, яка, незважаючи на більш ніж сторічну історію, не отримала загальноприйнятого визначення у педагогічній теорії. Тож метою нашої статті є дослідження теоретико-методологічних засад реалізації ідеї політехнізму шкільної освіти у наукових працях вітчизняних учених періоду 60-80-их рр. XX ст.

Фундаментальні розробки проблеми розвитку методологічних і теоретичних засад політехнічної освіти школярів знаходимо в історико-педагогічних розвідках авторів радянського періоду (Л. Акользіна, М. Колмакова, Н. Кузін, С. Литвінов, Г. Московкіна, В. Нечипорук, Ф. Паначин, Г. Сосновська, В. Струманський, З. Равкін). У пострадянській історіографії означена проблема репрезентована у наукових студіях Ю. Аверичева, С. Акімова, Л. Вовк, В. Вихрущ, Й. Гушулея, Н. Дем'яненко, М. Дмитрієва, Н. Калініченка, В. Курила, В. Мадзігона, В. Майбороди, Н. Ничкало, Є. Осовського, О. Сухомлинської, Н. Терентьєвої, В. Шепотька. Означений період характеризувався великою кількістю наукових розробок у галузі політехнічної освіти школярів. У зв'язку з цим закон визначав необхідність перебудови всіх ланок навчально-виховної роботи школи України впродовж 1959-1965 рр. у напрямі створення нових навчальних планів, програм і підручників, а також вирішення завдань трудового виховання, політехнічного й виробничого навчання учнів.